

INTERPRETÁCIA V PRÁVE I*

FRANTIŠEK GAHÉR, Katedra logiky a metodológie vied FiF UK, Bratislava, SR

GAHÉR, F.: Interpretation in Law I
FILOZOFIA 70, 2015, No. 8, pp. 647-658

The author shows what interpretation in law *is not* and offers a new hypothesis: The interpretation in law is a *justified explicatory translation* which meets Carnap's criteria of an adequate interpretation. He identifies interpretation in law with a set of *analytical methods* which as such are *value-neutral*. They are always related to a particular legal system with its value background, and based on a particular philosophy of law. Beside legal erudition it is *logical semantics* that is an important support of interpretation. The author suggests a reconstruction of *legal syllogism* which is the methodological subject matter of interpretation.

Keywords: Interpretation – Law – Method – Explication – Logic – Semantics

1. Čím interpretácia v práve zrejme nie je. Výraz *interpretácia* je zjavne polysémický, a preto intuícia, ktorá sa spája s jeho slovníkovým vymedzením ako „objasnenie zmyslu niečoho, vysvetlenie, výklad niečoho (napr. textu)“,¹ môže byť mnohoraká. Prvá dimenzia premenlivosti jeho významu je parameter *predmetu interpretácie*. Môže ním byť text, umelecké dielo, rituály a pod. Naše skúmanie zúžime na pojem interpretácie určitého druhu *právneho textu*, a to najmä z metodologického hľadiska. Proces výkladu právneho textu máva vonkajší mimojazykový podnet – výskyt *problému* s realizáciou práva v konkrétnom prípade. Ak je realizácia právnej normy na daný prípad na základe vlastného zmyslu slov jej ustanovení v ich súvislosti bezproblémová, niet dôvodu pristúpiť k nejakej špecifickej interpretačnej metóde. Potreba použitia interpretácie² by mala na jednej strane klesať s presnosťou vyjadrenia ustanovení právnej normy, na druhej strane signalizovať neštandardnú situáciu realizácie práva a mala by byť zriedkavá.

Metóda interpretácie v práve sa realizuje najmä v súdnej praxi ako v istom druhu *realizačnej praxe* práva v širšom slova zmysle. To, že je realizovaná v podobe praktickej činnosti, z nej nerobí metódu, ktorá by bola svojou povahou empirická. Interpretáciou sa nezisťujú nové empirické fakty, nepoužívajú sa pri nej experimenty, nevyšetrujú sa pod-

* Predložená stať je prvou časťou dvojdielnej štúdie o interpretácii v práve. V prvej časti sa autor zaoberá všeobecno-metodologickými otázkami pojmu interpretácie. V druhej časti (Metódy interpretácie v práve), ktorá bude uverejnená v čísle 10/ 2015 časopisu Filozofia, autor skúma a vysvetľuje konkrétne metódy interpretácie.

¹ <http://slovniky.korpus.sk/?w=interpretacia>

² Ak aj použijeme výraz „interpretácia“ bez prívlastku, budeme mať stále na zreteli význam výrazu „interpretácia v práve“.

zriví a svedkovia a pod. Hoci to všetko sú, pokiaľ ide o súdne rozhodnutie, nemenej dôležité druhy činností, predsa majú odlišný základný rys: zameriavajú sa na identifikáciu empiricky zistiteľného stavu vecí, nie na identifikáciu významu slov, viet, predpisov a pod. Na základe tohto predbežného vymedzenia môžeme odpovedať na otázku, o aký typ metódy v prípade interpretácie v práve ide: Je to druh *analytickej* (neempirickej) *metódy* a ihriskom, na ktorom sa hrá, je sústava právnych textov, resp. oblasť ich významov.

Druhou otázkou, ktorú by sme mali rozhodnúť pri bližšej charakterizácii interpretácie v práve, je jej špecifickosť či výlučnosť pre oblasť práva. Vo všeobecnosti interpretácia v práve ako *interpretácia textu* nie je nejaká zvláštna metóda, pretože sa s ňou štandardne stretávame aj v oblasti vied – napr. v teórii literatúry, vo filozofii, v histórii, ale aj v bežnej jazykovej praxi, napríklad v diskusiách. Nemala by byť špecifickou ani ako interpretácia *normatívneho textu*, pretože takou je aj interpretácia v oblasti iných normatívnych textov, ako sú napríklad súbory príkazov alebo sústavy morálnych či etických pravidiel. Napriek tomu je nepopierateľným faktom, že aj vďaka niekoľkotisícročnej tradícii realizácie práva a jeho spresňovania boli vytvorené niektoré čiastkové špecifické metódy interpretácie v práve, ktoré v teórii práva boli pomenované a do určitej miery aj systematizované. Takže niektoré z nich majú zabezpečenú špecifickosť aspoň oblasťou objavu – prvej reflexie a svojím pomenovaním. Niektorí autori konštatujú aj ich vecnú špecifickosť (Hlouch 2011, 18), žiaľ, neuvádzajú žiadne presvedčivé argumenty v prospech tohto názoru a ani bližšie nešpecifikujú ich výlučnosť. Možno niekde v odbornej literatúre je dostatočne zdôvodnená odpoveď na otázku o špecifickosti metód interpretácie v práve, nám sa ju nepodarilo nájsť.

Interpretácia nie je vysvetlením sémanticky neurčeného či temného obsahu, nie je to objavenie obsahu akosi samého osebe, skrytého za jazykom. Tomáš Sobek v zhode s týmto názorom hovorí: „Interpretácia nie je predložením obsahu, ktorý sa skrýval za textom, aby bol vidieť nezávisle od textu“ (Sobek (2011, 219).

Samozrejme viazanosťou na text sa tu nemyslí viazanosť len na text v jednom konkrétnom jazyku, ale skôr to, že k ideám, pojmom sa môžeme kontrolovateľne dostať len prostredníctvom nejakého systému kódovania a objektivizovať ich pre adresátov opäť len formou jazykovej komunikácie – pomocou výrazov nejakého jazyka.

Hoci niektorí skúmatelia si myslia, že „právna norma vzniká až ako výsledok procesu interpretácie“ (Čechák 2015, 2), my budeme zastávať názor, že právna norma ako súčasť právneho systému patrí do kategórie zmyslu, významu textu. Právna norma v jej prvom význame je zmyslom kodifikovaného textu a môže byť *východiskovým bodom interpretácie*, nie jej výsledkom. Výsledkom interpretácie bude spresnená, *reglementovaná právna norma*, ktorá však nie je vyjadrená kodifikovaným textom, hoci sa ňou môže v priebehu legislatívneho procesu stať.

Otázka, ktorá je v súvislosti s interpretáciou značne kontroverzná, je otázka jej domnejšej *hodnotovej zaťažnosti*. Interpretácia v práve ako jeden súbor metód z celej škály

analytických metód nemá ako nutnú súčasť svojej povahy hodnotovú zaťaženosť³ – jej jednotlivé metódy explicitne neodkazujú nutne na špecifické morálne či etické hodnoty. Metódy interpretácie v práve môžu byť hodnotovo *neutrálne* tak, ako sú neutrálne iné analytické metódy vedeckého vysvetlenia, ktoré sú spoločné všetkým vedám (definovanie, klasifikovanie, abstrahovanie, idealizácia a pod.). Na druhej strane sám právny systém ako referenčný bod interpretácie je nutne hodnotovo viac alebo menej vyhranený. Normy daného právneho systému stelesňujú návody na realizáciu týchto hodnôt v praxi. V tomto druhom zmysle metódy interpretácie nutne rešpektujú a predpokladajú určitý systém hodnôt.

V interpretácii v práve niet miesta pre *emocionalitu*, hoci sa môže týkať najvážnejších otázok života. Právny text patrí k výlučne informatívnym typom textov – môžeme ho zaradiť do administratívno-technického žánru, kde sa takmer vôbec nevyskytujú príznakové (emocionálne zafarbené) slová, metafory a podobné prostriedky. V tomto zmysle sa interpretácia v práve nezaobrá emocionálnou dimenziou významu textu. Samozrejme, motivácia výberu niektorej z konkurenčných metód výkladu môže byť v konkrétnom prípade determinovaná apriórnym účelom, ktorý je závislý od prijatého axiologického systému.

2. Je interpretácia zdôvodneným prekladom? Naša hypotéza, ktorú chceme zdôvodniť, znie takto: Interpretácia v práve je druhom analytickej metódy – ide o explikáciu sémantického významu textu ustanovení právnych noriem v danom systéme práva s cieľom nájsť *zdôvodnené efektívne rozhodnutie* v konkrétnom právnom prípade.

Ak právny text vo vzťahu ku konkrétnemu prípadu nie je problematický z hľadiska prijatia rozhodnutia, tak realizácia práva má vychádzať z pochopenia všeobecného textu ustanovení právnej normy, subsumovania zisteného empirického opisu skutkovej podstaty daného prípadu a (logického) odvodu záveru (právnej regulácie) pre daný prípad. V takejto situácii nie je potrebná žiadna špecifická explikácia, žiadny preklad, a teda ani žiadna špeciálna metóda interpretácie, stačí „čítanie textu s porozumením“.

Ak však primárny text ustanovení právnej normy neposkytuje podklad na jednoznačné rozhodnutie⁴ alebo ak odvodené rozhodnutie je zjavne neočakávané (očividne nespravodlivé a pod.), tak je potrebné použiť niektorú z metód interpretácie (výkladu) práva. Už od čias rímskeho práva sa postupne formoval celý arzenál metód výkladu práva. Začiatkom 19. storočia predložil nemecký odborník na rímske právo Savigny dodnes učebnicovo rešpektovanú základnú klasifikáciu metód výkladu (*gramatický, logický, systematický, historický výklad*) (Savigny 2004, 93 a n., 143 a n.).

Čo to však interpretácia či výklad v práve naozaj je, o tom sa vedú diskusie najmä od prvej polovice 19. storočia; a tie sú spojené s prácami zakladateľov právneho pozitiviz-

³ Máme na zreteli „morálne“ hodnoty, nie bežné hodnoty, akou je hodnota pravdivého poznania a pod. Podrobnejšie pozri (Marmor 2006).

⁴ V angloamerickej jurisprudencii sa v takejto situácii hovorí o tzv. *hard cases* (ťažkých prípadoch) na rozdiel od *easy cases* (ľahkých prípadov).

mu, ako sú Jeremy Bentham a John Austin. Podľa Sobeka prišli s kritikou *common law* pre jeho fiktívnosť, nesystémovosť až chaotickosť, nekonzistenciu, temnosť a celkovú iluzívnosť (Sobek 2008, 276). Boli presvedčení, že textová kodifikácia zákonov poskytne prehľadný a jasný systém pravidiel, ktorý by umožnil každému človeku, aby sa stal svojím vlastným právnikom. Chceli také (ideálne) právo, ktoré na každú právne relevantnú otázku dá jedinú správnu odpoveď.⁵

Diskusie o povahe výkladu v práve pokračovali a v priebehu dvadsiateho storočia sa rozvinuli a sformovali základné tábory či doktríny: Hans Kelsen s jeho *čistou právnou vedou*, Herbert Hart, Joseph Raz, Gustav Radbruch ako predstavitelia *zákonného pozitivizmu* (Sobek 2008, 276)), Andrei Marmor ako predstaviteľ *právneho pozitivizmu*, Richard Dworkin, Robert Alexy, A. D. Moore ako predstavitelia teórie *prírodného práva* (Sobek (2011, 219 a n.)) atď. Názory jednotlivých predstaviteľov toho istého tábora sa zvyčajne v mnohom odlišujú. Keďže otázka výkladových metód v práve bola dôležitou nielen teoreticky, ale aj z hľadiska realizácie práva, ich predstavenie sa stalo štandardnou súčasťou učebníc teórie práva. V našich⁶ učebniciach prevláda len mierne inovované rozvinutie Savignyho klasifikácie.⁷ Kritiku tohto spôsobu expozície problematiky nájdeme v práci (Sobek 2008, 132 a n.).

V odbornej literatúre môžeme nájsť aj konštatovanie značnej nejednotnosti chápania pojmu interpretácie v práve. Hlouch konštatuje, že „definícií právnej interpretácie môžeme nájsť toľko, koľko je autorov“ (Hlouch 2011, 28). Skeptik by mohol glosovať: „Možno i viac.“ Jedno špecifikum pojmu interpretácie v práve musíme uviesť: od ostatných typov vedeckého vysvetlenia sa odlišuje tým, že v právnom systéme býva sama metodológia vysvetlenia do istej miery normatívne upravená. Ide o niektoré ustanovenia noriem,⁸ ich dôvodových správ,⁹ obsahy niektorých nálezov, napr. Ústavného súdu SR,¹⁰ judikátov najvyššieho súdu SR,¹¹ najvyššieho správneho súdu ČR.¹² Tie sa môžu v odôvodneniach odvolávať na vedecké práce o práve, na učebnice teórie práva a relevantné odborné články ako prameň práva. Niekedy sa dokonca prameňom práva stáva aj krásna literatúra.¹³ Kodifikovaním metodológie výkladu práva v právnych normách máme do

⁵ Ich prístup býva označovaný aj ako *analytická jurisprudencia*, za jej najznámejšieho predstaviteľa sa považuje Hart (Hart 2004).

⁶ Máme na zreteli predovšetkým slovenské a české právne prostredie, to sa bude týkať aj ďalších častí state.

⁷ (Bröstl a kol. 2013, 131a n.; Gerloch 2009, a n.; Harvánek 2013, 328 a n.; Knapp 1995, 167 a n.).

⁸ § 2, Předpis č. 89/2012 Sb. občanský zákoník. Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89> (navštívené 20. 6. 2015).

⁹ Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> (navštívené 20. 6. 2015).

¹⁰ Dostupné na: http://portal.concourt.sk/Zbierka/2010/20_10s.pdf (navštívené 20. 6. 2015).

¹¹ Dostupné na: http://www.supcourt.gov.sk/data/att/34015_subor.pdf (navštívené 20. 6. 2015).

¹² Dostupné na:

http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2009/0031_1As_0900081A_prevedeno.pdf (navštívené 20. 6. 2015).

¹³ PL. ÚS 13/2012-90: „Právo určite nesmie požadovať nemožné. Zákaz požadovať od subjektov

činenia s malým bludným kruhom: Čo je interpretácia v práve, to je uvedené v právne relevantných (hoci niekedy nie právne záväzných) dokumentoch, ktoré môžu byť tiež predmetom interpretácie. Tieto úvahy by sme mohli zaradiť do *metateórie* práva, ako o nej hovorí napríklad Hubbard (Hubbard 1976, 40 a n.).

Podľa našej hypotézy interpretácia v práve je takým druhom zdôvodneného vysvetlenia významu textu, ktorý môžeme považovať za istý druh prekladu. Podobný názor zastáva Sobek: „Interpretovať nejaký text znamená povedať zhruba to isté inými slovami“ (Sobek 2011, 219). Blízko k našej hypotéze má aj jeden z Hlouchových názorov: „Cieľom právnej interpretácie je dať právnym textom rovnaký význam, aký mali v čase ich vytvorenia“ (Hlouch 2011, 29).

Ten istý Hlouch však extenzívne rozoberá aj hermeneutický prístup k pojmu interpretácie, čo už môžeme považovať za inú, konkurenčnú hypotézu. Podobne aj Dworkinova charakteristika výkladu v práve je svojím holizmom našej hypotéze vzdialená: „... výklad je argumentáciou, ktorá holisticky prepojuje a spriada širokú sieť názorov v určitom kultúrnom a inštitucionalizovanom rámci“ (Dworkin 2011, 154).

V čom je *vysvetľujúci preklad* odlišný od iných typov prekladov? *Po prvé*, nejde o preklad medzi dvomi zjavne cudzími, štrukturálne rôznymi jazykmi, kde by adekvátnosť prekladu bola založená na predpoklade existencie komplexného predpisu, ako transformovať vety z východiskového jazyka so špecifickými syntakticko-sémantickými pravidlami do cieľového jazyka s odlišnými syntakticko-sémantickými pravidlami. Adekvátny je taký preklad, ktorý zachováva identitu významu výrazov východiskového a cieľového jazyka a ich funkčnú ekvivalenciu v zmysle zachovania úlohy ich významov v dvoch konceptuálnych systémoch, vyjadrených týmito jazykmi.

Naproti tomu interpretácia ako vysvetľujúci preklad sa odohráva v štrukturálne jednom a tom istom jazyku – s tými istými syntakticko-sémantickými pravidlami. Prečo potom vlastne hovoríme o preklade? Základnú intuíciu môžeme opísať nasledovne: Pre daný konkrétny prípad nejednoznačné, nejasné či nezrozumiteľné ustanovenie všeobecnej normy vyjadríme jednoznačnejším, jasnejším či zrozumiteľnejším – *reglementovaným* znením. V rámci jedného jazyka *J*, určeného rovnakými syntaktickými a sémantickými pravidlami, odlíšime slovník východiskového textu od slovníka cieľového textu, pričom obidva sú zahrnuté v slovníku jazyka *J* (sú jeho podtriedami). Slovník východiskového textu nie je totožný so slovníkom cieľového textu, ale nemusia byť úplne disjunktné – zvyčajne majú aj spoločnú slovnú zásobu (logické konštanty, základné výrazy, ktoré majú predteoretickú povahu a pod.). Slovník cieľového textu má obsahovať také slová, pomenovania – náprotivky slov slovníka východiskového textu –, ktoré sú jednoznačnejšie, ostrejšie (spresňujúca interpretácia), všeobecnejšie (rozširujúca interpretácia), inokedy kon-

práva nemožné je klasickou zložkou právneho štátu [Fuller, L.: Morálka práva. Praha: Oikoymenh, 1998., 69 a n.; Exupéry, A.: Malý princ. Mlade letá, 1986, kapitola 10 (kráľ na asteroide 325), 43]...”

Dostupné na:

http://portal.concourt.sk/SearchRozhodnutia/rozhod.do?urlpage=dokument&id_spisu=500172 (navštívené 20. 6. 2015).

krétnejšie (zuzujúca interpretácia). Celá interpretácia je spojená s významami výrazov, ku ktorým sa dostávame len pomocou výrazov určitého jazyka.

Po druhé, kritériá adekvátnosti interpretácie ako *explikačného* prekladu budú zrejme odlišné od kritérií štandardného prekladu. Ktoré kritériá sú kritériami adekvátnosti interpretácie ako prekladu? Už to nemôže byť významová totožnosť ani funkčná rovnocennosť. Hermeneutika by tu ponúkla niečo ako veľký hermeneutický kruh (Harvánek 2013, 342), Dworkin by hovoril o holistickom uchopení, u zástancov *skutočného* práva by sme mohli identifikovať niečo také ako božie oko (stanovisko dokonalého skúmateľa) a pod. Pri chápaní interpretácie ako prekladu nebudú ideálom štandardné logicko-sémantické kritériá: nebude to ani štrukturálna zhoda významov výrazov, ani synonymia, a dokonca nemusí byť zachovaná ani obyčajná koextenzia výrazov.

3. Zdôvodnený preklad a explikácia. Podobne to je podľa Carnapa pri tzv. *vedeckej explikácii*: „Úloha explikácie spočíva v transformácii daného viac-menej nepresného pojmu na presný pojem, inými slovami v nahradení prvého pojmu druhým. Daný pojem (alebo termín, ktorý preň používame) nazývame *explikandum* a presný pojem, ktorý je navrhnutý na to, aby nahradil prvý pojem (alebo preň vyhradený termín), nazývame *explikát*. Explikandum môže byť súčasťou bežného jazyka alebo pochádzať z predchádzajúcej fázy vývoja vedeckého jazyka. Explikát musí byť stanovený explicitnými pravidlami jeho použitia, napríklad prostredníctvom definície, ktorá ho začlení do dobre vybudovaného systému vedeckých, či už logicko-matematických, alebo empirických, pojmov“ (Carnap 1950, 3).

Hodí sa Carnapova teória vysvetlenia¹⁴ na náš prípad? Skúsme vhodným spôsobom tvorivo modifikovať Carnapove kritériá (Carnap (1950,7) adekvátnej explikácie na adekvátnosť interpretácie v práve. Carnap hovorí o štyroch kritériách, jedno kritérium sme doplnili.

1. Podobnosť

Výraz, ktorý je interpretačným prekladom východiskového výrazu, je s ním vo vzťahu *podobnosti* v tom zmysle, že vo väčšine prípadov, v ktorých bol prvý (explikandum) doteraz používaný, sa bude dať používať aj druhý (explikát), pričom v niektorých problematických prípadoch sú prípustné rozdiely. Toto pragmatické kritérium môžeme formulovať aj tak, že budeme hovoriť o *funkčnej podobnosti* – úlohu explikanda pri aplikácii interpretovanej všeobecnej premisy pri rozhodovaní o konkrétnych prípadoch preberie explikát. V tomto zmysle môžeme hovoriť o tom, či tvoríme, alebo netvoríme nové právo. Ak zdôrazňujeme aplikáciu na nové prípady, tak je to oproti starej norme presah. Akoby išlo o dočasnú novelizáciu – či už extrapoláciou normy za hranice jej rozsahu platnosti, alebo interpoláciou do právnej medzery, „diery“, ktorá má podnietiť skutočnú novelizáciu. Interpretácia spresňuje ustanovenia normy, dáva jej reglementovanú podobu, ale netvorí nové normy ako zákony. Nové zákony sa tvoria v legislatívnom procese.

¹⁴ Carnapovu teóriu analyzuje napríklad Bielik (Bielik 2015).

2. Spresnenie

Carnapovu požiadavku *exaktnosti* určenia explikátu by sme mohli preformulovať na požiadavku jeho presnosti v tom zmysle, že explikát v zostave ustanovenia všeobecnej normy umožňuje nielen efektívne rozhodnúť daný prípad, ale stáva sa potenciálnou zložkou novelizovaného ustanovenia právnej normy pri zachovaní koherentnosti právneho systému, čiže môže sa stať explicitnou súčasťou konceptuálnej sústavy právneho systému.

3. Plodnosť

Požiadavka *plodnosti* explikátu ako spresneného pojmu by bola stelesnená v jeho užitočnosti pri interpretácii aj pri ustanovovaní iných všeobecných noriem, potrebných na riešenie iných ťažkých prípadov.

4. Jednoduchosť

Požiadavku maximálnej *jednoduchosti* explikátu môžeme formulovať ako požiadavku jeho maximálnej operacionality, intelektuálnej manipulovateľnosti pri zachovaní predchádzajúcich podmienok.¹⁵

5. Zdôvodnenie na základe textovej evidencie

Ako doplňujúcu požiadavku môžeme sformulovať *preferenciu interpretácie zdôvodnenej prameňmi práva* – na rozdiel od voľnej úvahy (diškrécie) sudcu bez textovej evidencie. Preferovaný je explikát, ktorý je *presvedčivejší*, alebo dokonca *logicky* zdôvodnený v súlade s ustanoveniami o metodológii výkladu práva a na základe textovej evidencie – na základe prameňov práva.

Týchto päť požiadaviek predstavuje nutné, ale nie postačujúce podmienky adekvátnej interpretácie. Samy osebe teoreticky negarantujú existenciu jedinej správnej interpretácie. V praxi sa však vo výsledku prijíma jediná, hoci sám sudca môže zvažovať viaceré možnosti.

Špeciálnymi prípadmi interpretácie, na ktoré sa nebudú dať aplikovať uvedené kritériá adekvátnosti priamočiaro, sú zdôvodnenia *opráv chýb* v ustanoveniach noriem a výklad *súlady dvoch* noriem. V prvom prípade sa interpretácia týka ustanovenia zákona ako celku, nielen niektorého z jeho podvýrazov, a v druhom dokonca ustanovení viacerých zákonov či celého právneho systému ako celku.

¹⁵ Túto požiadavku nespĺňa napr. definícia tovaru v § 2, písm. f Colného zákona (Zbierka zákonov č. 199/2004), ktorá obsahuje odkaz na ďalší veľmi rozsiahly predpis: „Všetky hnutelné hmotné veci a elektrická energia uvedené v *kombinovanej nomenklatúre colného sadzovníka*, ktoré sú predmetom colného konania, boli predmetom colného konania alebo mali byť predmetom colného konania.“ Dostupné na: www.zbierka.sk/sk/predpisy/199-2004-z-z.p-7795.pdf (navštívené 20. 6. 2015).

4. Východiská a predpoklady interpretácie

4.1. Právny systém ako vzťahná sústava interpretácie. Interpretácia práva ako súbor metodologických postupov nie je v ríši významov osamotená, ale vždy sa viaže na určitý *systém práva* – ten je pre ňu referenčným bodom či vzťahnou sústavou.

Na to, aby mohla byť interpretácia jednoznačná, musí táto sústava práva byť *normatívne koherentná*.

Normatívna koherencia práva sa spája s predpokladom, že zákonodarca je *racionálny a kompetentný* (nie je to neschopný idiot), ale vieme, že nie je ani dokonalý:

„... ideálny zákonodarca, ktorý by upravil jasne, zrozumiteľne a bezrozporne všetky právom regulované vzťahy, je fikciou.“¹⁶

Rozhodnutia podľa noriem daného právneho systému by mali byť nielen jednoznačné, ale aj navzájom neprotirečivé. To je pragmatická požiadavka koherentnosti. Ťažko však môžeme hovoriť o skutočnej logickej konzistentnosti toho ktorého právneho systému, pretože tá je skôr ideálom.

4.2. Interpretačné metaprincípy. V prípade kolízie dôsledkov noriem sa koherencia systému práva dosahuje napríklad aplikáciou derogačných princípov: neskorší zákon ruší predchádzajúci zákon (*lex posterior derogat lex prior*), nadradený zákon ruší zákon menšej právnej sily – napríklad ústavný zákon ruší ustanovenie obyčajných zákonov a predpisov (*lex superior derogat lex inferiori*), špeciálny zákon má prednosť pred všeobecným zákonom – napríklad zákon o vysokých školách v tých pracovno-právnych otázkach, ktoré upravuje, má prednosť pred zákonníkom práce (*lex specialis derogat lex generalis*). Hoci sa niekedy tieto princípy označujú ako metódy výkladu, nie sú nimi, pretože nepri-nášajú žiadny nový význam ustanovení noriem. V skutočnosti ide o akési *metaprincípy* realizácie právnych noriem, ktoré stanovujú, ktorá z dvoch noriem a ňou zdôvodnený výklad majú byť akceptované.

Existuje aj všeobecný metaprincíp *neaplikovania normy* (tzv. Radbruchova *meta-norma*), ktorý môžeme sformulovať nasledovne: Ak formálne platný zákon je svojimi dôsledkami v extrémnom rozpore so spravodlivosťou (v intuitívnom zmysle alebo na základe zdravého rozumu), tak sudca musí rozhodnúť *contra legem*.

4.3. Logická sémantika ako výstuž priestoru interpretácie. Ako je logická štruktúra hlavnou kostrou významov súvetí, tak je aj logická sémantika, ktorá odhaľuje túto výstuž jazykových stavieb, hlavným nástrojom interpretácie. V tomto zmysle by mal každý právnik používať logiku a logickú sémantiku: Ak právnik robí správne svoje remeslo, tak priradzuje jazykovej štruktúre viet ich logickú štruktúru a na jej základe spolu so zistenými empirickými faktmi logicky odvodzuje právne regulácie. Samozrejme, cieľom jeho činnosti nie je nejaké logické eskamotérstvo, ale malo by ísť o realizáciu spravodli-

¹⁶ Rozhodnutie I As 31/2009-81 Najvyššieho správneho súdu ČR. Dostupné na: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2009/0031_1As__0900081A_prevedeno.pdf (navštívené 20. 6. 2015).

vosti tak, ako ju zachytáva daný právny systém. Keď sa právnik snaží vysvetliť napríklad význam nejakého problémového výrazu, tak musí chtiac-nechtiac vychádzať z určitej teórie pojmov, ktorej skúmanie je v kompetencii *logickej sémantiky*. Napriek bohatej praktickej skúsenosti právnikov s interpretáciou práva použité poznatky o pojmoch bývajú často na úrovni veľmi jednoduchých, neprepracovaných či zastaraných teórií pojmov, negatívne poznačených psychologizmom alebo nominalizmom. Tu je teoretické zázemie – logicko-sémantická armatúra – rôznych koncepcií interpretácie asi najslabšie. Niektorí teoretici práva si to uvedomujú a vyjadrujú oprávnené obavy, napr. Hart, ktorý bol však pôvodne filozof, v jednom zo svojich listov (Lacey 2004, 115). Samotné výsledky interpretácie sú však overované a korigované prakticky, takže väčšie chyby ako dôsledok nevhodnej východiskovej teórie pojmov bývajú ojedinelé (a často aj účelovo motivované) a v praxi zväčša eliminované. Poistku v tomto smere môžeme vidieť aj v odvolávaní sa na *rozum* (svedčí o tom neobyčajne častý výskyt prívlastku utvoreného z tohto slova v slovných spojeniach, ktoré vyjadrujú dôvody či právne regulácie v novom českom občianskom zákonníku).¹⁷

4.4. Filozofia práva ako hodnotovo-ideový rámec interpretácie. Celá realizácia práva sleduje zdôvodnenú sústavu všeobecných cieľov daného právneho systému, ktorého požadím, ale aj priebežnou reflexiou je *filozofia práva*. Filozofia práva ako ideový rámec interpretácie určuje základný vzťah medzi racionálnym zdôvodnením a úlohou morálky (hodnôt). Pokiaľ ide o filozofiu práva, ktorá situuje *skutočné* právo do oblasti neprístupnej priamo prostredníctvom logicko-sémantickej analýzy relevantných textov, interpretácia práva je na jej základe nedeterminovaný proces, v ktorom sa nedajú kontrolovateľne odlišiť svojvoľnosti a účelovosti od adekvátnej interpretácie. V tomto zmysle takéto právne doktríny sú v opozícii proti základnej idei pozitívneho – objektivizovaného práva a prekračujú hranice vedeckosti. Samozrejme, ani typické prirodzenoprávne doktríny (morálny realizmus, metafyzický realizmus a pod.) nechcú otvorene pripustiť svojvoľný alebo účelový výklad práva, a preto dopĺňajú svoju filozofiu práva tak, aby takéto dôsledky neboli – aspoň na prvý pohľad – priamočiario odvoditeľné. Jednou z typických otázok je otázka, aký priestor má mať sudca na voľnú úvahu. Pri hľadaní odpovede na ňu sa zvyčajne vychádza z rôznych filozofických koncepcií. Napríklad podľa radikálneho právneho formalizmu má byť priestor na voľnú úvahu sudcu čo najmenší aj tam, kde právna úprava mlčí.

¹⁷ Zákon sám i dôvodová správa k nemu obsahuje veľmi často charakteristiku *rozumný* v rôznych, aj nezvyčajných spojeniach: „rozumný dôvod“, „rozumný účel“, „rozumné očakávanie“, „rozumne odporovať“, „rozumne predpokladať“, „rozumné uváženie“, „rozumná odchýlka“, „rozumná potreba zmeny“, „rozumne požadovať“, „rozumný podnikateľ“, „rozumné pokyny“, „rozumná doba“, „rozumne vylúčiť“. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> (navštívené 20. 6. 2015).

5. Právny sylogizmus a interpretovaná premisa. Ťažiskom interpretácie je všeobecné podmienkové ustanovenie platnej a účinnej právnej normy daného právneho systému, v ktorom je vyjadrená dostatočná podmienka právnej regulácie. Takéto súvetie je hlavnou (vyššou¹⁸) premisou právneho sylogizmu (úsudku) a je všeobecným opisom skutkovej podstaty a ňou podmienenej právnej regulácie. Druhou (nižšou) premisou je opis empiricky zistenej situácie, skutkovej podstaty konkrétneho činu, zabezpečený vyšetrovaním, vypočúvaním, identifikovaním na základe listinných a iných dokladov a pod.

Logický postup spočíva v subsumovaní empiricky zistenej skutkovej podstaty daného prípadu pod všeobecný opis skutkovej podstaty a logického odvodu záveru, ktorým je konkretizácia právnej regulácie v danom prípade.

Kedy nastupuje interpretačná procedúra? Keď je subsumpcia konkrétneho prípadu pod všeobecný opis problematická alebo odvodená právna regulácia nie je očividne prijateľná. Výkladový problém môže teda byť:

a) v antecedente ustanovenia podmienkovej právnej normy (α) vo vzťahu k danému prípadu – môže ísť najmä o problém so subsumpciou či s identifikáciou adresáta právnej normy (Adr), recipienta (Rec) alebo predmetu právneho vzťahu (Pred), čo môžeme schematicky vyjadriť indexovaním premennými (x, y, z) na vyznačenie všeobecnosti nasledovne:

α [Adr_x, Rec_y, Pred_z];

b) v konzekvente (Φ) ide najmä o povahu právnej regulácie (Reg), jej intenzitu a pod. (všeobecnosť je vyznačená indexovaním výrazov premennou w), pričom na ostatné koreláty sú často použité odkazovacie, anaforické výrazy – schematicky:

Φ [Adr_x, Rec_y, Pred_z, Reg_w].

Analytický problém výkladu sa teda týka tejto premisy, nie empiricky zisteného skutku, preto sa niekedy táto premisa nazýva *interpretovaná premisa*.

Druhý (nižší) predpoklad má byť konkretizáciou (vyznačenou indexovaním korelátov konštantami a, b, c) všeobecnej formulácie podmienky:

α [Adr_a, Rec_b, Pred_c]

a odvodený záver konkretizáciou právnej regulácie (konkretizácia je vyznačená indexovaním výrazov konštantami a, b, d):

Φ [Adr_a, Rec_b, Reg_d].

Schéma právneho sylogizmu (konkretizačný modus ponens):¹⁹

(PravSyl)

α [Adr_x, Rec_y, Pred_z] \rightarrow Φ [Adr_x, Rec_y, Pred_z, Reg_w]

α [Adr_a, Rec_b, Pred_c]

Φ [Adr_a, Rec_b, Reg_d]

¹⁸ Toto označenie môže byť máťúce, ak sa významovo dostatočne neodlíši od termínu „vyššia premisa“, ktorý má pôvod v aristotelovskej logike.

¹⁹ (symbol „ \rightarrow “ vyjadruje implikáciu).

Príklad 1:

Podľa čl. 150 Ústavy:

„Na čele prokuratúry je generálny prokurátor, ktorého vymenúva a odvoláva prezident Slovenskej republiky na návrh Národnej rady Slovenskej republiky.“

Predmetom interpretácie sa pred časom stala povaha právnej regulácie, čiže význam výrazu *vymenúva*.²⁰ Podľa návrhu interpretácie a) má prezident *rozhodovaciu právomoc* vymenovať generálneho prokurátora, podľa návrhu interpretácie b) má *povinnosť* vymenovať generálneho prokurátora,²¹ pričom oznamovací spôsob slovesa je v skutočnosti použitý na vyjadrenie imperatívu.

Tu je reglementovaný tvar príkladu č. 1 podľa schémy právneho sylogizmu:

Ak NR SR navrhne prezidentovi SR generálneho prokurátora na vymenovanie, tak ten ho vymenuje.

NR SR navrhla prezidentovi I. G. generálneho prokurátora J. Cs. na vymenovanie.
Prezident I. G. vymenuje generálneho prokurátora J. Cs.

Navrhovatelia interpretácie b) sa odvolávali aj na čl. 102 ods. 1 písm. t) Ústavy.

Náš vtedajší prezident Ivan Gašparovič sa dožadoval interpretácie a), podľa ktorej sa „vymenúva“ v tomto prípade prekladá ako „má rozhodovaciu právomoc vymenovať“. Protichodné interpretácie viedli k sporu, ktorý rozhodoval Ústavný súd SR, a ten sa priklonil k interpretácii a)²², pričom sa odvolával aj na čl. 101 ods. 1 druhá veta Ústavy Slovenskej republiky. Tieto dve protichodné interpretácie sa týkali povahy právnej regulácie a mohli by sme ich považovať za zdôvodnené (explikačné) preklady, keďže sa opierali o textovú evidenciu (aj keď odlišných článkov ústavy).

Literatúra

BRÖSTL, A. a kol. (2013): *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk.

BIELIK, L. (2015): *Explikácia: metóda a forma* (rukopis).

CARNAP, R. (1950): *Logical Foundations of Probability*. Chicago: The University of Chicago Press.

²⁰ Dostupné na:

http://portal.concourt.sk/SearchRozhodnutia/rozhod.do?urlpage=dokument&id_spisu=463483 (navštívené 10. 6. 2015).

²¹ V návrhu skupiny šesťdesiatich poslancov Národnej rady Slovenskej republiky sa okrem iného hovorí: „Aby však voľba konkrétneho kandidáta mohla vyvolať nejaký právny účinok, jej výsledkom musí byť návrh, o ktorom je prezident *povinný rozhodnúť*.“

²² „Prezident Slovenskej republiky je povinný zaoberať sa návrhom Národnej rady Slovenskej republiky na vymenovanie generálneho prokurátora Slovenskej republiky podľa čl. 150 Ústavy Slovenskej republiky, a ak bol zvolený postupom v súlade s právnymi predpismi, v primeranej lehote buď *vymenovať* navrhnutého kandidáta, alebo oznámiť Národnej rade Slovenskej republiky, že tohto kandidáta *nevymenuje*.“

- ČECHÁK, P. (2015): Teorie práva. Interpretace a aplikace práva. Dostupné na: <http://slideplayer.cz/slide/3134933/> (navštívené 20. 6. 2015).
- DWORKIN, R. (2011): *Justice for Hedgehogs*. Harvard.
- DWORKIN, R. (1982): Law as Interpretation. *Texas Law Review*, 60, 527-550.
- GERLOCH, A. (2009): *Teorie práva*. 5. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk.
- HARTH, H. L. A. (2004): *Pojem práva*. 2. vydanie. Praha: Prostor.
- HARVÁNEK, J. a kol. (2013): *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- HLOUCH, L. (2011): *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- HOLLÄNDER, P. (2006): *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- HUBBARD, F. P. (1976): "One Man's Theory....": a Metatheoretical Analysis of H. L. A. Hart's Model of Law. *Maryland Law Review*, 36 (1), 40-122.
- KELSEN, H. (2000): *Všeobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- KNAPP, V. (1995): *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck.
- KNAPP, V., HOLLÄNDER, P. a kol. (1989): *Právne myslenie a logika*. Bratislava: Obzor.
- LACEY, N. (2004): *A Life of H. L. A. Hart: The Nightmare and the Noble Dream*. Oxford: Oxford University Press.
- MARMOR, A. (2006): Legal Positivism: Still Descriptive and Morally Neutral. *Oxford Journal for Legal Studies*, 26 (4), 683-704.
- MELZER, F. (2010): *Metodologie nalézání práva*. Praha: C. H. Beck.
- SAVIGNY, C. F. von (2004): *Vorlesungen über juristische Methodologie 1802 – 1842*. Mazzacane, A. (Hrsg.). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- SOBEK, T. (2008): *Argumenty teorie práva*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR; Plzeň: Aleš Čeněk.
- SOBEK, T. (2011): *Právní myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0149-12.

František Gahér
Katedra logiky a metodológie vied
Filozofická fakulta UK
Gondova 2, P.O. BOX 32
814 99 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: frantisek.gaher@uniba.sk